

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:17

2019

pp.639-651

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

BEYKOZ KASRI PEYZAJ TASARIMI

THE LANDSCAPE DESIGN OF BEYKOZ PAVILION

Peyzaj Yüksek Mimarı Bilgenur AK

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ANKARA/ TÜRKİYE

Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ANKARA/ TÜRKİYE

Article Arrival Date : 17.07.2019

Article Published Date : 31.08.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.145>

Reference : Ak, B. & Erdoğan, E. (2019). "Beykoz Kasrı Peyzaj Tasarımı", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(16): 639-651

ÖZET

Kasır, padişahlar için doğal açıdan zengin bir çevrede; kimi zaman şehir dışında, daha çok mesire yeri, hafta sonu ya da yakınında yer alan koruluklarda av amaçlı kullanılmak üzere inşa edilmiş küçük ölçekli ikamet birimleridir. Kasırlar mutlaka gerisinde ya da içinde bulunduğu alanda yer alan bir koruluk ile ilişkilendirilmiş özgün rekreatif açık alan kullanımlarına sahip yapılar. Konumlandıkları alan genellikle doğal değerler açısından zengin bir çevre ya da hemen yakını olmaktadır. Ülke yaşam kültürünün ve tarihi kimliğinin izlerini taşıyan ve bugüne miras kalmış diğer birçok taşınmaz kültür varlığı gibi kasırlar da, süreç içinde yoğun kentsel yapılanma içinde özgün niteliklerini hızla yitirmektedirler. Tarihi süreç içinde farklı kullanımlara hizmet etmiş olan kasır yapıları, konumlandıkları alanlar, yakın çevre özellikleri, sahip oldukları koruluklar ve bahçeleri ile Türk açık mekan kültürü ve bahçe sanatının özgün örnekleri arasında yer almaktadırlar. Beykoz Kasrı; özgün dönemsel mimari özellikleri, farklı kotlarda çözümlenmiş bahçe düzenlemeleri ile Türk bahçe sanatının ilginç örneklerinden biri olarak bugüne özgün kimliği çok zarar görmeden ulaşabilen nadir kasır yapılarından biridir. Beykoz 'Mecidiye Kasrı', İstanbul'un Beykoz İlçesi'nde İstanbul Boğazı'nı göreceğ biçimde konumlandırılmış bir kasır yapısı olup farklı seviyelerde tasarlanmış geniş bahçelere sahiptir. Kasır, Sultan Abdülmecid'e hediye edilmek üzere Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından; Nigoğos ve Sarkis Balyan'ın tasarımları doğrultusunda yaptırılmıştır. Kasrın yapımına 1855 yılında başlanmış ve on bir yıl sonra 1866 yılında tamamlanmış ve o sırada tahta geçen Sultan Abdülaziz'e armağan edilmiştir. Beykoz Kasrı 70 dönümlük geniş bir arazi içinde manzaraya hakim bir tepe üzerinde yer almaktadır. Yüksek bir su basman üzerine inşa edilen yapı 2 katlı ve kagirdir. 1997 yılında TBMM Milli Saraylar'a devredilen Beykoz Kasrı'nda, 2005 yılında kapsamlı bir restorasyon çalışması başlatılmış ve bu çalışmalar 2011 yılında tamamlanmıştır. 2017 yılında ise kasrın müze olarak açılışı yapılmıştır.

Makale kapsamında; Beykoz Kasrı'nın tarihi süreç içindeki gelişimi, plan ve cephe özellikleri, bitkisel peyzaj tasarımı değerlendirilerek elde edilen bu bulgular doğrultusunda, Beykoz Kasrı peyzaj tasarımı öneri projesi geliştirilmiştir. Bu makale ile restorasyon ve rehabilitasyon çalışmalarını bütünlüyle nitelikte bir yaklaşım olarak Beykoz Kasrı ve bahçeleri tasarımı ile sadece Osmanlı döneminde görülen bu yapı grubu ile kültürel kimliğine vurgu yapılarak özgün kimliğinin korunması ve sürdürülebilirliğine ilişkin bilinç geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kültürel ve rekreatif anlamda bir kasır yapısı olarak çevresel özelliklerini büyük ölçüde koruyabilmiş olan Beykoz Kasrı'nın bu niteliği vurgulanmış ve ulusal kimliğin bir bileşeni ve Osmanlı kültürünün bir yansıması olarak bu tür tarihi ve kültürel değerlerin güncel tasarım çalışmalarında kullanım ve değerlendirilme olanakları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kasırlar, Beykoz Kasrı, Kültürel çevre koruma, Tarihi Türk bahçeleri, Peyzaj tasarımı

ABSTRACT

Pavilion can be described as small-scale residential units, built for being used while hunting in coppice forest as a recreation area within a naturally enriched environment, sometimes located in out of the town. The pavilions are structures with authentic recreative open areas, correlated with a coppice forest behind it or in which it is located in all conscience. The area where it is

located is usually a naturally enriched environment or somewhere in the immediate vicinity of the same. Like many immovable cultural assets, inherited to our generation, bearing the traces of our national culture and history, the pavilions lose their authentic characteristics within the intense urbanization. Serving for various manners of use in the historical process, the pavilion structures are recognized within the unique examples of Turkish open-space culture and garden art with their locations, immediate vicinities, along with the coppice forests and gardens they have. Beykoz Pavilion is one of the rare pavilion structures reaching to date without being exposed to damages in terms of its authentic identity, as one of the interesting examples of Turkish garden art with the architectural characteristics of its period, garden arranging on various elevations. Beykoz “Mecidiye Pavilion” is a pavilion structure placed in a manner seeing the Bosphorus in İstanbul – Beykoz, which owns wide gardens designed in various levels. The pavilion was built for Sultan Abdulmecid as a gift by Kavalali Mehmet Ali Pasha, in line with the designs of Nigoğos and Sarkis Balyan. The building process of the pavilion was started in 1855, which was completed after eleven years in 1866, and presented as a gift to Sultan Abdulaziz, inheriting the throne. Beykoz Pavilion is located on a hill, having a wide view over a 70-decares land. Built over a high sub-basement, the structure is two-storied and masonry. Handed over to TBMM (Grand National Assembly of Turkey) National Palaces Department in 1997, Beykoz Pavilion was subjected to a comprehensive restoration in 2005, and the restoration process was completed in 2011. The pavilion was opened to the public as a museum in 2017.

Within the scope of this article, the development in the historical process, plans, frontage characteristics, vegetative landscape design was analyzed, and in line with the obtained findings, a landscape design project offer was designed for Beykoz Pavilion. The objective of this article is to raise awareness on the protection and sustainability of the unique identities of this structure group, examples of which can only be seen from the Ottoman Period, by focusing on the cultural identity based on the design of Beykoz Pavilion and its gardens within an integrative approach on restoration and rehabilitation works. This characteristic of Beykoz Pavilion, substantially conserving its environmental specifications, as a cultural and recreative pavilion structure, was highlighted, as well as discussing the use and utilization opportunities of such historical and cultural values in up-to-date design studies, as a reflection of the Ottoman Culture and the component of a national identity.

Keywords: Pavilions, Beykoz Pavilion, Conservation of the cultural environment, Historical Turkish gardens, Landscape design

1. GİRİŞ

Ülke kültür geçmişinin izlerini taşıyan, bugüne miras kalmış diğer birçok taşınmaz kültür varlığı gibi kasırlar da, zamana ve yoğun kent baskısına karşı direnmektedirler. Tarihsel süreç içinde birçok kültürel etkinliğe ve kullanıma ev sahipliği yapmış kasır yapıları, konumlandırıldıkları açık yeşil alanlar ve bahçeleri ile de Türk bahçe sanatı ve kültürünün özelliklerini yansıtan yapısal ve doğal çevrelerdir. Kasır yapılarının pek azı bozulmadan bugüne kadar gelebilmiştir. Bugüne ulaşan kasır yapıları yasal güvence ile koruma altında olup, bir bölümü restorasyon çalışmaları sonucu belli işlevler kapsamında toplumun kullanımına açılmıştır.

Kasır, padişahlar için şehir dışında, daha çok mesire yeri, hafta sonu evi olarak kullanılan ya da yakınında yer alan koruluklarda av amaçlı kullanılmak üzere yaptırılmış küçük ölçekli ikamet birimleridir. Saraylar dışında ikinci büyük ölçekli resmi binalar olup hanedan mensupları ile özel konuklarının kullanımına ayrılan yapılardır. Kasır; ölçek olarak saraydan küçük, köşkten büyük, yalnız hanedandan olan kişilerin belli mevsimlerde ya da kısa süreli olarak dinlenmek, konuk ağırlamak ve avlanmak amacı ile kimi zaman bir ya da birkaç günlük, kimi zaman birkaç saat kullandıkları yapılardır. Saray ve kasırlar; hükümdar, padişah ve devlet başkanlarının kaldıkları, yaşadıkları, çalıştıkları ve eğlendikleri büyük yapılara verilen addır. Kasırlar geniş bahçeler içinde, kırlarda, açıklık alanlarda ve çoğu zaman bir su kaynağı yakınında yer alan kısa süreli dinlenme ve yaşama mekanlarıdır. Kasır yapılarının iç mekanları ile cepheleri özenle bezenmiştir. Osmanlı padişahları dinlenmek ve eğlenmek amacı ile birkaç saatlerini ya da günlerini bu yapılarda geçirmişlerdir. Çoğunlukla taş ile inşa edilen bu yapıların dış cephelerinde ise dekoratif taş, mermer ve çini kaplamalar kullanılmıştır.

Kasır sözcüğü 19. Yüzyıl’da kullanılmış ve Osmanlı İmparatorluğu’nun sona ermesi ile anlamını yitirmiştir. Bugün sayısı fazla olmayan bu nitelikteki bazı yapıları tariflemek amacı ile kullanılmaktadır.

2. BEYKOZ KASRI

Beykoz Kasrı, Selviburnun'daki 200 dönümlük arazi içinde; Boğaziçi manzarasına hakim bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kasır iki katlı ve kagir bir yapıdır (Resim 1).

Kavala'da yerleşmiş bir Türk ailesinin mensubu olan ve Mısır'da isyan ederek Mısır'ı yarı müstakil bir valilik haline getiren Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından tarihe 'Mısır Meselesi' diye geçen isyan anlaşılmaya bağlandıktan sonra İstanbul'a Sultan Abdülmecidi ziyarete geldiğinde Beykoz Kasrı'nı padişaha hediye olarak yaptırmıştır (Koçu, 1961). Kasrın temeli 1845 yılında atılmıştır. Kasır yapısının mimari projesi Nikogos Balyan ve Sarkis Balyan'a hazırlatılıp inşa ettirilmiştir. Kasrın yapımına 1855 yılında başlanmış, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın ölümü üzerine ve Mısır valiliğinde atanan ikinci halefi oğlu Sait Paşa tarafından on bir yıl sonra 1866 yılında tamamlanmış ve o sırada tahta geçen Sultan Abdülaziz'e armağan edilmiştir (Milli Saraylar, 2013).

1854'de tamamlanmış olan Beykoz Kasrının tarihi kitabesi, kuru deniz tarafındaki kapısının üzerinde yer almaktadır. Kitabeyi düzenleyen ise dönemin devlet adamlarından Ziver Paşa'dır (Koçu, 1961).

Beykoz Kasrı'nı sık kullanan tek padişah Abdülaziz'dir. II. Abdülhamid Beykoz Kasrı'nı hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Kasır, 50 yıla yakın bir süre kapalı kalmış ve bu dönemde, eşyaların çoğu hasar görmüştür (Koçu, 1961).

Birinci Dünya Savaşı'nda yapıya farklı bir işlev verilerek, Darüleytam açılmış; daha sonra trahom hastanesi olarak kullanılmıştır. Bir süre göçmenlerin kalması için tahsis edilmiş ve daha sonra da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mülkiyetine geçmiştir (Koçu 1961). 1916 yılından 1952 yılına kadar geçen 36 yıllık süreçte de bina işlevsiz ve bakımsız kalmıştır (Koçu 1961). Korudaki pek çok ağaç kesilmiş ve kurumuştur. Kasrın içinde yapılmış olan en önemli değişiklik, deniz tarafındaki kapıdan girildiğinde, sol köşedeki mekandır. Mekanın düzeni değiştirilerek lavabolar eklenmiştir. Üst kat salonun orta kısmına ise binanın yapısı ile uyumlu olacak biçimde dört paravan ile bölünerek bir hasta koğuşu oluşturulmuştur (Koçu, 1961).

Resim 1: Beykoz Kasrı (Bilgenur AK, 2014)

Beykoz Kasrı 1997 yılına kadar Çocuk Göğüs Hastalıkları Hastanesi olarak kullanılmıştır. 1997 yılında TBMM Milli Saraylar Dairesi'ne devredilen Beykoz Kasrı, 1999 yılında boşaltılarak 2005 yılında kasırda kapsamlı bir restorasyon başlatılmış ve bu çalışmalar 2011 yılında tamamlanmıştır. Kasır 2017 yılında ise müze olarak hizmet vermeye başlamıştır. Beykoz Kasrı, Topkapı Sarayı'nın ardından İstanbul Boğaziçi'nde inşa edilen ilk saray – kasır yapısı olma özelliğini taşımaktadır.

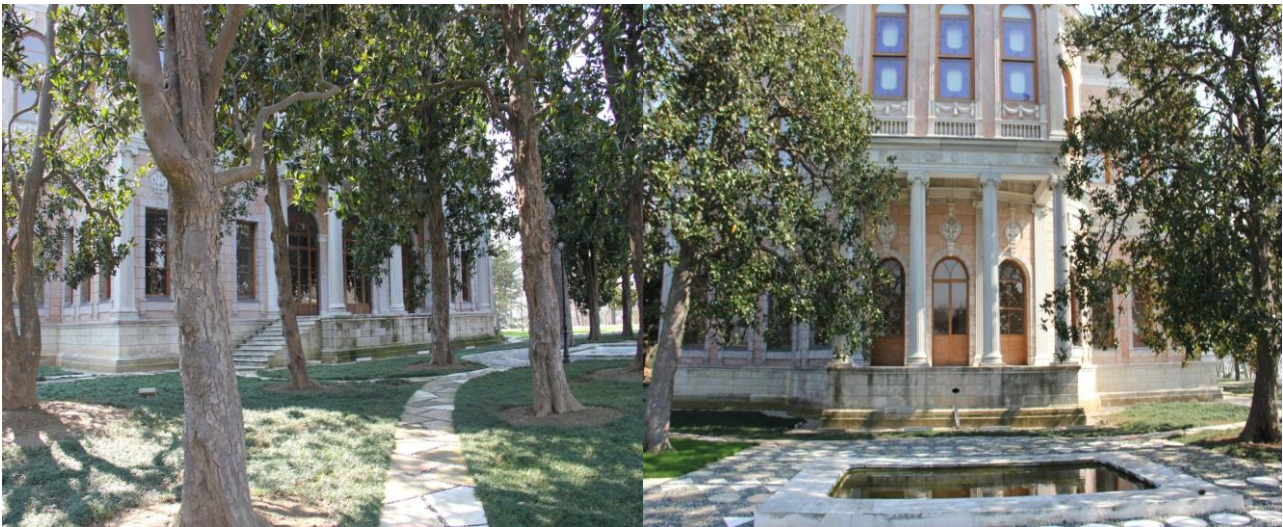
2.1. Beykoz Kasrı Plan Özellikleri

Kasır, deniz kıyısı kotundan sonraki dördüncü sette bulunmaktadır. Kasır ana yapıdan dört yana uzanan revaklı cepheleri ile her biri dört tane kolon ile desteklenen çıkma cepheleri, iyon düzenine sahip kolon başlıkları yalın kilit taşlı ve yuvarlak kemerli pencereleri ile Neo-klasik üslupta yapılmıştır (Çelikkbilek 1988). Yapı yüksek bir subasman (165 cm) üzerinde inşa edilmiştir.

Beykoz Kasrı kareye yakın haç vari bir plan üzerine kurulu 2 katlı kagir bir yapıdır. Kasır üç sofalı plan şemasına sahip olup simetrik düzendedir. Beykoz Kasrı'nın üst örtüsü eğimli kırma çatıdır. Orta sofadan bir oda dizisi ile ayrılarak bir dağılım mekanı olma özelliğini kaybeden yan sofalardan kuzeybatıdaki mekan oda niteliğinde iken, güneydoğudaki bölümün bütünü ile merdiven kovası olarak tasarlanmış bir çift kollu merdivene sahiptir. Uzun kenarı kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen planlı, iki katlı sofa boydan boya uzanmaktadır. Kasrın her iki katında köşelerde odalar yer almaktadır. Sofanın bir balkon ile 2. katta öne çıkarılması ile zemin katta kuzeydoğu ve güneybatıda düzenlenen sütunlu giriş diğer cephelerde veranda olarak tekrarlanmıştır (Çelikkbilek 1988). Kasır yapısı gece konaklamak amacı ile tasarlanmadığı için hamam ve mutfak gibi servis mekanları bulunmamaktadır (Ekimci, 2019).

Kasır yapısına girişler güneybatı (deniz cephesi) ve güneydoğu (kara cephesi) yönlerinden sağlanmaktadır. Giriş revaklarına iki yönden 10 adet mermer basamakla erişilmektedir. Revaklarda 8 adet iyon başlıklı beyaz mermerden sütunlar bulunmaktadır (Resim 2). Bu sütunların dördü üst kat balkonlarını taşıyıcı niteliktedir.

Her iki yöndeki giriş revaklar aracılığı ile plan şemasında ortada yer alan büyük salona ulaşılmaktadır. 13 x 26 m boyutlarında olan bu dikdörtgen salon tüm mekanlara erişimin sağlandığı ana mekandır. Salonun kısa cephesinde giriş revakları, uzun tarafında ise diğer mekanlar simetrik olarak konumlandırılmıştır. Uzun yönde her iki tarafta beşer tane olmak üzere aynı boyutlara ve detaylara sahip kapılar bulunmaktadır (Çelikkbilek, 1988).

Resim 2: Kasrın giriş merdivenleri ve iyon başlıklı sütunlar (Bilgenur AK, 2014)

Kasrın her iki katının tavan yüksekliği 7 metre, merdiven sahanlığı ile üst kat salonda ise 14 metredir. Beykoz Kasrı'nın merkezi orta sofalı plan şeması 19. Yüzyıl saray ve kasır yapılarına benzer niteliktedir (Çelikkalek, 1988). Kasrın odaları genelde dikdörtgen biçiminde olup, sadece merdiven holü ve hünkar odası oval formdadır. Kasrın özgün mobilyaları ise bugüne ulaşamamıştır

2.2. Beykoz Kasrı Cephe Özellikleri

Beykoz Kasrı dışarıdan üç katlı algılandığı halde iki katlı bir yapıdır. Sofanın ortasında yer alan camekan ve fener kasrın üç katlı olarak algılanmasına neden olmaktadır. Kasrın cephe elemanlarında ve bezemelerinde; ampir, neo-klasik ve barok üsluplarında bir arada kullanılmıştır. Kasrın cephesi yalındır. Cepheyi; silmeler, pencere silmeleri/söveleri, pilasterler, kornişler, sütunlar ve arşitravlardaki motifler hareketlendirmektedir. Her cephesinde iyon başlıklı 4 sütunlu revakların yer aldığı binanın katlar arası arşitrav görünümlü silmeler ile vurgulanmıştır. Bu silmelerde palmet ve gülbezek motifleri kullanılmıştır. İkinci katta; kara cephesindeki revakların üstündeki pencereler yarım daire şeklinde olup vitraylıdır. Zemin katta ve üstte balkona açılan cephelerde ahşap, camlı üçer kapı yer almaktadır. Bu kapıların yarım daire kemerlerinin kilit taşlarında akantus yapraklarından oluşan motifler kullanılmıştır.

Kasrın giriş katının cephesi tamamen pembe somaki mermer ile kaplıdır. Bu mermerler yapının dört cephesinde de kullanılmıştır. Duvar yüzeyleri birer dizi oluşturan dikdörtgen çerçeveli ve kemerli pencereler ile dışa açılmaktadır. Pencerelerin üzerlerinde ve arşitravlarda kabartma bezemeler ve gırlantlar görülmektedir. Cephe kaplamasında kullanılan taşlar İtalya'dan getirilmiş, bunların yanı sıra yer yer beyaz mermerler de kullanılmıştır. Açıklıklar kilit taşı ile vurgulanmış, yuvarlak kemer ve taş sövelidir. Alt katta, pencerelerin ve kapıların üst tarafında oval mermer madalyonlar ve üstte kilit taşları vurgulu olarak kullanılmıştır (Ekimci, 2019). İki yanda cephe boyunca öne taşırılan oda cephelerinde iki katlı üçlü pencere düzeni uygulanmıştır. Üst kattaki pencerelerin alt kısmında askı çelenk motifli mermer panolar ve korkuluklar ile üstte düz bir alınlık tasarlanmıştır. Üst katta ise köşelerde akantus başlıklı yivli korint başlıklı pilasterler yer almaktadır (Ekimci, 2019).

Yapının cephesinde görünüşte üçüncü bir kat izlenimi uyandıran üst büyük salonun pencere katının güneybatı ve kuzeydoğu cephelerinde üç penceresi bulunmaktadır. Üç çeşit modüle bölünen bu cephe balkon hizasından geride konumlandırılmıştır.

2.3. Beykoz Kasrı Bahçesi Peyzaj Tasarımı

200 dönümlük bir arazi içinde bulunan Beykoz Kasrı'nın, yaklaşık 8 hektar büyüklüğünde bir de korusu bulunmaktadır. Beykoz Kasrı bahçesi deniz seviyesinden yükselen beş set halinde düzenlenmiştir (Şekil 3). Kasır yapısı ise en üst sette manzaraya hakim bir şekilde konumlandırılmıştır.

Şekil 3: Beykoz Kasrı bahçesi ve setleri (Bilgenur AK, 2014)

Beykoz Kasrı'na süreç içinde farklı kullanımlar getirildiği için bahçesinde de bazı müdahale ve değişiklikler olmuştur. Kasrın bahçesinde özellikle hastane olarak kullanıldığı dönemde bahçeye bir sera kurulmuş ve kasrın özgün bahçe tasarımı olmayan birçok meyve ağacı dikilmiştir.

Kasrın bahçesinde Avrupa'dan getirilmiş egzotik ağaç türleri dikilmiştir. Dört *Quercus suber* (mantar meşesi), *Zelkova carpinifolia* (gürgen yapraklı zelkova), *Cedrus deodora* (himalaya sediri), *Pinus pinea* (fıstık çamı), *Cupressus sp.* (servi), *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya) ve *Acer platanoides* (çınar yapraklı akçaağaç) koruda bulunan ağaç çeşitlerinden birkaçıdır. Bahçenin içindeki boş alanlara kasrın hastane olarak kullanıldığı zamanda birçok *Pinus sp.* (çam) ve diğer ağaçlar dikilmiş, ayrıca bir de meyve fidanlığı ile limonluk oluşturulmuştur.

Kasrın bulunduğu I. sette geniş çim alanlar ve boylu ağaçlar bulunmaktadır. Restorasyon çalışmalarının tamamlandığı I. sette; yürüyüş yolunda çakıl taş karışımı döşeme kullanılmıştır. Bugün özgün bitkisel materyal kullanımına uygun olarak alanlara *Ophiopogon japonicum* (Osmanlı saray çimi) ekilmiştir.

Kasrın bulunduğu sette *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya) ağaçları ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Kasrın bulunduğu sette, dört ayrı cephede dikdörtgen şeklinde 4 havuz bulunmaktadır. Bu havuzların etrafına da *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya) ağaçları dikilmiştir.

Beykoz Kasrı bahçelerinde III. setin kuzeybatı yönünde bir grotto (hamam) bulunmaktadır (Şekil 4). Bu mağara yapısı Türkiye'de bugüne ulaşan tek özgün örnektir. Bunun bir benzerinin Beylerbeyi Sarayı'nda bulunduğu ilişkin yazılı kaynak verisi bulunmasına karşın bugün mevcut değildir. Abdülmecid devrinde İstanbul'a gelmiş olan İngiliz edebiyatçısı Miss Pardoe Beylerbeyi Sarayı'ndaki grotto yapısını; "Yazın bunaltıcı sıcaklardan korunmak için bir sığınak niteliğinde olan tavanı ve duvarları deniz hayvanatı kabukları ile kaplı, duvarların üst kısmından dökülen sular ile daimi bir serin hava cereyanı oluşturan bir mekan olarak tasvir etmektedir (Koçu, 1961). Bu yapı için hava hamamı tabirini de Miss Pardoe kullanmıştır. Bu tür yapay mağaralar 18. Yüzyıl Avrupa bahçe mimarisinde sık sık kullanılmış yapısal öğelerdir.

Grottonun dört girişi vardır ve girişlerden birinin önünde yapay havuz ve su yolları bulunmaktadır. Bahçe içinde konumlanan dar ve dolambaçlı bir yoldan girilen yapay mağara kubbeli küçük iki küçük hücreden oluşan bir yapıdır. Hücrelerden birinin duvarı ve tavanı boyalıdır. Bu hücrelerin tavanları tuğla olup iki hücrenin tavanında dairesel açıklıklar bulunmaktadır. Diğer hücre ise sekizgen planlıdır; girişi, hücre duvarları ve tavanı istiridyeye kabukları ile kaplıdır. Bu hücrede iki yerde mermerden ikişer aslan ayağı üzerine oturan taş oturaklar bulunmaktadır. İstiridyeye kabukları ile ay yıldız motifleri işlenmiştir (Şekil 5). Grotto yapısı bugün kullanılmamakta olup strüktürel sorunları bulunmaktadır.

Şekil 4: Grotto yapısı (Bilgenur AK, 2014)

Şekil 5: Grotto istiridyeyeli hücre girişi ve oturakları (Bilgenur AK, 2014)

I. ve II. sette bina akslarına konumlandırılmış toplam yedi adet havuz yer almaktadır. II. sette güneydoğu cephesi hariç her cephede olmak üzere toplam üç adet dikdörtgen havuz yer almaktadır. Bu havuzlar taş ile inşa edilmiş dikdörtgen formlu havuz yapılarıdır. Kasrın istinat duvarlarının dört cephesinde birer adet olmak üzere duvara bitişik dört tane çeşme inşa edilmiştir. Ayrıca II. sette tek katlı ahşap bir marangozhane yapısı bulunmaktadır. Ancak, bu yapı özgün değildir. Marangozhanenin ön tarafında (güney), *Chamaerops excelsa* (tüylü bodur Akdeniz palmyesi) ağaçları yer almaktadır. II. sette cepheler boyunca asırlık *Tilia argentea* (gümüşü ıhlamur), *Cedrus deodora* (himalaya sediri) ağaçları, *Aesculus hippocastanum* (beyaz çiçekli atkestanesi), *Juglans regia* (adi ceviz), *Fraxinus excelsior* (adi dişbudak) ve *Acer platanoides* (çınar yapraklı akça ağaç) bulunmaktadır.

I. Sette güney cephesinde meyve ağaçları yer almaktadır. Bu ağaçlar kasrın hastane olarak kullanıldığı dönemde dikilmiştir. Bahçenin güneyinde; *Malus communis* (elma), *Cydonia vulgaris* (ayva), *Prunus spinosa* (güven), *Prunus avium* (kiraz), *Diospyrus kaki* (Trabzon hurması) ve *Maclura pomifera*

(yalancı portakal) bulunmaktadır. III. sette yine yapının hastane olarak kullanıldığı dönemde kurulmuş bir sera yapısı bulunmaktadır. III. Sette dört tane *Quercus suber* (mantar meşesi) bulunmaktadır. Bu mantar meşeleri Türkiye’de bulunan bu türün en yaşlı örnekleridir. Güneybatı yönünde arazinin doğal eğimi ile III. ve IV. sete ulaşılmaktadır. I. ve II. Setin bütüncül konum ve tasarımı aksine III. ve IV. setler birbirlerinden bağımsızdır. III. setten tekrar merdivenler ile IV. sete inilmektedir. IV. setinin güneybatı yönünde deniz kapısına ulaşılmaktadır. IV. sette; *Cedrus deodora* (himalaya sediri), *Ulmus minor* (ova karaağacı), *Prunus avium* (kiraz), *Acer pseudoplatanus* (dağ akçaağacı), *Aesculus hippocastanum* (beyaz çiçekli at kestanesi), *Ficus carica* (incir), *Taxus baccata* (yaygın porsuk) ve *Prunus laurocerasus* (karayemiş) gibi ağaç türlerine yer verilmiştir.

IV. setin rampasından ve merdivenlerinden V. sete ulaşılmaktadır. V. set deniz kotunda bulunan set olup bu alanda herhangi bir yapısal öge yer almamakta; sadece bitkisel materyal kullanımı görülmektedir. V. sette yapısal materyal yoktur, sadece bitkisel materyal kullanılmıştır. V. sette *Cedrus deodora* (himalaya sediri), *Fraxinus excelsior* (adi dişbudak), *Tilia argentea* (gümüş ihlamur.), *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya), *Quercus robur* (saplı meşe), *Ulmus minor* (ova karaağacı), *Acer pseudoplatanus* (dağ akçaağacı), *Laurus nobilis* (Akdeniz defnesi), *Taxus baccata* (yaygın porsuk), *Sequoia sempervirens* (sahil sekoyası), *Albizia julibrissin* (gülibrişim) ağaçları ve denize yakın kısımlarda *Robinia pseudoacacia* (yalancı akasya) gibi ağaç türlerine yer verilmiştir.

V. sette tarihi açıdan da önemli olan bir iskele (Hünkar İskeleyi) bulunmaktadır. Bu iskele bugün kullanılmamaktadır. İskele demir parmaklıklar ile çevrili olup taştan inşa edilmiştir. V. setin kuzey yönünde askeri bir alan yer almaktadır. Kasrın bahçesine sonradan eklenmiş; marangozhane, yemekhane, depo ve yurt olarak kullanılmış yapılar yer almaktadır. Kasrın bahçesinde bulunan taş duvarların üst kısmı mermerden, kemer kısımları ise tuğla ile inşa edilmiştir. Havuzların bulunduğu duvarlarda ise tuğla kullanımı söz konusu olmayıp, kemer ise taş ile inşa edilmiştir.

3. SONUÇ

Ülke kültür mirasının önemli yapılarından biri olan Beykoz Kasrı, geç Osmanlı döneminde inşa edilmiş ve kültürel açıdan o dönemin tarih, sanat ve yaşam anlayışını yansıtan önemli bir taşınmaz kültür varlığıdır. Kasır, farklı mimari özelliği, çeşitli kotlarda çözümlenmiş bahçe düzenlemeleri ile, Türk bahçe sanatının ve kasır yapı kültürünün özgün örneklerinden biridir.

Hem Osmanlı, hem de Avrupa kültürünü tanıyan bu mimarlar tarafından inşa edilen Beykoz Kasrı’nda mimari anlamda batı ile doğu sentezi belirgin olarak algılanmaktadır. Genel itibari ile cephelerde batılı bir yaklaşım izlenirken, planda yerel bir üslup kullanılmış; orta sofalı Türk evini hatırlatan, eyvanlı merkezi sofa plan şemasına dayanan bir plan kurgusu kullanılmıştır. Beykoz Kasrı kagir olarak inşa edilmiş ve yüksek bir subasman üzerine konumlandırılmıştır. Cephelerde bezemelere yer verilmiştir. Beykoz Kasrı’nın setler halindeki bahçesinin gerisinde büyük bir koruluğu da bulunmaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında; Beykoz Kasrı ve yakın çevresine ilişkin sörvey paftası hazırlanmış, sorunlar olanaklar saptanarak peyzaj tasarım projesi önerilmiştir (Şekil 6).

Daha sonra rölöve paftası üzerinden süreç içindeki değişimler saptanarak ve kasrın özgün peyzaj özellikleri dikkate alınarak, peyzaj öneri projesi hazırlanmıştır. Peyzaj tasarımı yapılırken öncelikle literatür çalışması yapılmış ve daha sonra yapı yakın çevresinden gelen izler değerlendirilmiştir. Beykoz Kasrı’nın bahçesi özgün kimliğini kaybettiği için sirkülasyon alanlarının tasarımında belli bir düzen bulunmamaktadır. Peyzaj tasarımı yapılırken kasrın özgün bahçe kimliği korunarak, tarihi kimliğine uygun tasarım yapılmaya özen gösterilmiştir. Tasarım yapılırken Beykoz Kasrı bahçesinde bulunan bütün bitkiler korunmuştur. Bütün çim alanlarda kasrın özgününde olan *Ophiopogon*

japonicum (Osmanlı saray çimi) kullanılmıştır. Yazılı, görsel ve uygulamalı çalışmalar ile karşılaştırmalı çalışmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda Beykoz Kasrı ve yakın çevresi için peyzaj tasarımı projesi hazırlanmıştır (Şekil 7).

Şekil 6: Beykoz Kasrı sürvey paftası (Bilgenur AK, 2016)

Şekil 7: Beykoz Kasrı Peyzaj Tasarımı (Bilgenur AK, 2016)

Dönemin özelliklerini yansıtan yapı, bugün Beykoz Kasrı'nı bahçe restorasyonu devam ettiği için henüz bir kullanım getirilmemiştir. Kasır, geç Osmanlı dönemi inşa edildiği ve kültürel açıdan o dönemin tarih, sanat ve yaşam anlayışını ifade etmektedir. Kasır ve yakın çevresi diğer kasır- saray yapıları gibi korunarak ve yapıya zarar vermeyecek bir kullanım getirilmesi önerilmektedir. Beykoz Kasrı yapısı geçmişte; hastane, çocuk esirgeme kurumu ve TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri binası) gibi farklı işlevlere hizmet etmiştir. Bu gibi kullanımlar nedeni ile kasır büyük zararlar görmüştür. Kasrın orijinal mobilyaları bugüne ulaşamamıştır. Yapı özgün kullanım sürecinden sonraki işlevleri nedeni ile birçok ekleme yapılması gerektiği için yapı zarar görmüştür. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı olan Beykoz Kasrı, öneri olarak İhlamur Kasrı ve Aynalıkavak Kasrı'nda olduğu gibi kendini sergileyen müze yapısı işlevi verilmesi düşünülmüştür ve kasrın peyzaj tasarımı da bu işleve uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Beykoz Kasrı'nın özgün mobilyaları bugüne ulaşmadığı için kasrın içinde dönemsel kültür sergileri yapılması önerilmiştir. Beykoz Kasrı'nın kendini sergileyen müze yapısı olarak kullanılması, yapının daha iyi korunmasını da sağlayacaktır; aynı zamanda da kültür mirası olan yapı halkın kullanımına açılmış olacaktır. Literatür çalışmaları sonucunda ulaşılan kaynaklar doğrultusunda I. setin özgün peyzaj tasarımına ulaşılmıştır. Beykoz Kasrı 1980 yılında gerçekleştirilen rölevo çalışmasında; I. sette simetrik yollar tasarlandığı görülmektedir.

Kasrın genel tasarımında mevcut bitkiler korunarak ve bitkilere zarar vermeyecek şekilde sirkülasyon sağlanarak yollar ve döşemeler tasarlanmıştır. Literatür çalışmaları sonucunda kasrın orijinal döşemelerine ait herhangi bir veriye ulaşamamıştır. Öneri peyzaj tasarımında doğal çevreye uyumlu olması nedeni ile kasrın bütün yollarında kayrak taşı döşeme kullanılmıştır. Tasarımda zemin kaplaması olarak kayrak taşının kullanılmasının temel nedeni ise; kayrak taşının doğal ve dayanıklı bir malzeme olmasıdır. I. sette çıkan, dört köşede konumlandırılmış olan çift yönlü merdivenlerin girişlerini tanımlı hale getirmek için kayrak taşından geçiş alanları oluşturulmuştur. II. sette bulunan çeşme ve havuz yapıların mekansal anlamda bütünlüğünün bozulmaması ve sirkülasyonun daha rahat sağlanması için yollar tasarlanmıştır (Şekil 8). Mevcut duvar, çeşme ve havuz yapıları tasarımın ana kurgusunu belirlemiştir. II. sette duvarlar ile sınırlandırılmış giriş aksı sirkülasyon alanlarının ana çizgilerini oluşturmuştur.

Şekil 8: Beykoz Kasrı II. Set peyzaj tasarımı (Bilgenur AK, 2016)

II. set peyzaj tasarımı sirkülasyon alanlarında formal bir tasarım uygulanmıştır. Mevcut bitkilere ek olarak, havuz kenarlarını ve sirkülasyon alanlarını vurgulamak için şekil verilmiş *Buxus sempervirens* (adi şimşir) kullanılmış ve geniş çim alanlar tasarlanmıştır. II. sette şekil verilmiş bitkilere ve geniş çim alanlar bitkisel tasarımın ana çizgilerini oluşturmaktadır. Ana giriş kapısından erişilen ana aks boyunca ve bütün yollarda kayrak taşı döşeme kullanılmıştır. II. sette duvara paralel şekilde yollar tasarlanmıştır. Havuz kenarları ve duvarlar boyunca kesintisiz ve en kolay erişim sağlanacak şekilde yollar tasarlanmıştır. II. sette bulunan üç bina, özgün nitelikleri ve konumlarında korunmuştur. İdari binanın olduğu alanda bugün geniş bir sert zemin alan bulunmaktadır, bu alan Beykoz Kasrı'nın Cumhuriyet Dönemi'nden sonraki kullanımları sırasında eklenmiş olup orijinal tasarımda yoktur. Bu neden ile bu alan tasarlanırken bu geniş sert zemin döşeme kaldırılmış yerine geniş çim alanlar ve bağlantı yolları tasarlanmıştır.

II. sette bulunan, ana giriş kapısından girince güvenlik yapısının bulunduğu alandan III. sete yol verilerek bu alana müze personeli ve gelen ziyaretçilerin kullanımı için otopark tasarlanmıştır. Bu alanın otopark olarak seçilmesindeki ana kriter kasıra yaya ve araç girişinin tek bir alandan yapılması ve bu alanın girişe yakın olması, bitkisel ve yapısal materyalin alanda az olmasıdır. Otoparktan Beykoz Kasrı bahçesine yaya bağlantı yolları sağlanmıştır.

II. setten; III. ve IV. sete ulaşılan eğimli yol boyunca, kasır ve saray yapılarının bahçe düzenlemelerinde yaygın olarak tercih edilen *Hydrangea macrophylla* (ortanca) tasarımda kullanılmıştır.

II. setten merdivenler ve arazi eğimi ile III. sete ulaşılmaktadır. III. sette orijinal yollar bugün mevcut değildir. Bu alanda yollar duvara paralel olarak, manzarayı göreceк biçimde tasarlanmıştır. Dolaşım bütünlüğünü korumak ve II. sete ve IV. sete merdiven geçişlerini sağlamak için küçük bir meydan oluşturulmuştur.

III. sette sanat tarihi açısından da öneme sahip bir grotto bulunmaktadır. Grottonun yakın çevresinde orijinalinde bulunan su yolları bugün harap durumdadır ve üstü örtülüdür. Bu su yolları grottodaki su drenajını sağlamak ve serinlik sağlamak amacı ile kullanılmıştır. Grotto suyolları bugün bakımsız

bir durumda olup öneri peyzaj projesinde bu suyollarının özgün biçim ve kurgusu ile temizlenerek yeniden ortaya çıkartılması önerilmiştir.

III. sette yollar duvara paralel olarak tasarlanmıştır. III. sette kasrın orijinalinde olmayan daha sonraki kullanımlarında bahçeye eklenen bir servis yapısı bulunmaktadır. Bu yapı kasıra gelen ziyaretçilere hizmet etmesi için servis/ kafe binası olarak kullanılması önerilmiştir. Servis alanı olarak düşünülen bu alanda, çiçekleri ile gerek görsel etki yaratacak gerekse meyvesinden yararlanılabilecek *Prunus avium* (kiraz) tasarımı kullanılmıştır. Kafe binası önünde bir sert zemin alan oluşturularak bu alana masalar ve oturma birimleri tasarlanmıştır. Bu alan seyir ve dinlenme alanı olarak önerilmiştir. III. setten merdiven bağlantıları ile IV. sete ulaşılmaktadır. IV. sette yollar duvar hattı boyunca devam edecek biçimde tasarlanmıştır. IV. sette yol kenarları boyunca kameriyeler tasarımı kullanılmıştır. Kameriyelerin bu alanda kullanılmasının nedeni ise manzaraya hakim bir alan olması ve görüşü kapatacak bitkisel materyalin IV. sette fazla kullanılmamış olmasıdır. IV. setten, V. sete inilen merdivenlerden iskeleye doğrusal bir yol tasarlanmıştır. V. sette tarihi açıdan öneme sahip Hünkar iskelesi bulunmaktadır. Bugün iskele kullanılmamaktadır. Peyzaj projesinde Hünkar iskelesinin kullanıma açılması önerilmektedir (Şekil 9). Öneri peyzaj projesinde mevcut iskelenin görsel değerini artırmak için IV. setten doğrusal bir yol ile ulaşılan bir meydan oluşturulmuştur. Meydana oturma birimleri önerilerek ziyaretçilerin bu alanı etkin kullanılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma ile Beykoz Kasrı'nın tarihi süreç içindeki gelişimi, mimari özellikleri dönemsel değişimler değerlendirilerek güncel kullanımlar ve işlev kapsamında peyzaj tasarımı gerçekleştirilmiştir. Mimari açıdan dönemin özelliklerini taşımasının yanı sıra tarihi bir kimliğe de sahip Beykoz Kasrı'nın içinde bulunduğu peyzajı, yapı ile birlikte bütüncül bir şekilde ele alınıp, akılcı bir plan ve tasarım yaklaşımı ile rehabilite edilip özgün kimliğine çağdaş bir yaklaşım ile gelecek nesillere aktarımı amaçlanmıştır. Bu çalışma, gerek Beykoz Kasrı gerekse benzer yapı ve yakın çevreleri için örnek teşkil edecektir. Farklı mimari özellikleri, çeşitli kotlarda çözümlenmiş bahçe düzenlemeleri ile Türk bahçe sanatının özgün örneklerinden biri olan, Beykoz Kasrı korunması ve sürdürülebilirliği konusunda katkı sağlayacak bu araştırma ile alanın kültürel kimliğine sahip çıkılması ve özgün niteliğine kavuşması sağlanacaktır.

Şekil 9: Hünkar iskelesi ve yakın çevresi peyzaj tasarımı (Bilgenur AK, 2016)

KAYNAKÇA

Çelikkilek, D (1988). “Beykoz Kasrı ve 19. Yüzyıl Kasırları Üzerine Bir İnceleme “, Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı. İstanbul.

Koçu, R,E (1958). İstanbul Ansiklopedisi. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları. İstanbul.

Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı. “Beykoz Mecidiye Kasrı”, <http://www.millisaraylar.gov.tr/saraylar/beykoz-kasri>, (2019).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. EKİMCİ, B.. “Beykoz Kasrı”, <http://www.envanter.gov.tr/anit/index/detay/49607>, (2019).